

Op de fiets door

Nationaal Landschap

Arkemheen-Eemland

Eemland routes vanaf TOP Theetuin Eemnes

Eemlandroute	42 km
Eemnesserpolderroute	27 km
Gezinsroute	13 km

In dit gidsje worden drie fietsroutes beschreven en achtergrond informatie gegeven over de routes. Startpunt is het Toeristisch Opstappunt (TOP) Theetuin Eemnes aan de Meentweg 131 in Eemnes.

Het provinciale fietsknooppuntensysteem is de basis van alle drie de routes. U vindt langs de route de genoemde genummerde borden.

In de Theetuin vindt u informatie over het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland en kunt u het landschapsspel spelen.

Knooppunten 01 en 02

Bij de fietsstalling van de *Theetuin Eemnes* rechtsaf naar de Meentweg richting knp 2.

Theetuin Eemnes

Meentweg: De Meentweg wordt sinds 1339 genoemd als kering om Eemnes te beschermen tegen hoog water. De Meentweg en het vervolg, de Wakkerendijk, hebben nu nog steeds de functie van primaire waterkering. De Meentdijk ziet u mooi liggen vanaf knp 2. De watergaten, waaien, zijn ontstaan na een dijkdoorbraak.

Uitzicht vanaf Meentdijk nabij knp 2.

Knooppunt 02

Vanaf hier gaat de route via de LF23a door het terrein van Natuurmonumenten

Eemland: U ziet links van u het vogelbroedgebied Eemland. Het is een van de belangrijkste weidevogelgebieden van Nederland en Europa. U ziet en hoort hier in het voorjaar de grutto, Kieviet, tureluur, snip, schol-ekster, zwanen en veel ganzensoorten. Aan de rand van het Eemmeer ligt een vogelkijkhut. Deze is lopend te bereiken.

Ganzen in Eemland

Op de kruising met de Volkersweg linksaf over de Zomerdijk.

Zomerdijk: De Zomerdijk is aangelegd omstreeks 1306 om het moerassige gebied ten westen van de Eem te ontginnen. De Zomerdijk heeft vele waaien. Deze zijn ontstaan door weggeslagen grond bij een dijkdoorbraak. De dijk werd na de doorbraak buitendijks gelegd vandaar het bochtige verloop van de Zomerdijk en Meentdijk. Op een deel van de Zomerdijk is nog de oude middeleeuwse klinkerbestrating aanwezig.

(Vervolg knooppunt 02)

Na de Zomerdijk rechts de Korte Maatsweg op. Aan het eind ligt de Eemnesservaart en het gemaal Eemnes.

Eemnesservaart: In de periode 1640–1650 wordt een waterstroompje verbeterd tot de huidige Eemnesservaart. De ontwatering naar de Eem gebeurde door een houten keersluis. In 1652 wordt deze houten keersluis opgetrokken in steen. Iets meer binnendijks, bij de zogenaamde kleine sluis, heeft ooit een watermolen gestaan. De Eemnesservaart was de vaarweg vanaf de Eem naar de haven van Eemnes. In 1789 werd een plan gemaakt om bij de grote sluis een windwatermolen te plaatsen. Dit was nodig omdat de Eemnesservaart het water in het voorjaar niet voldoende gespuid kon krijgen op de Eem. De landbouw werd steeds intensiever. De gronden bleven te lang nat en koud. De vaart diende voor een goede scheepvaart een bodembreedte te hebben van 10 meter en een diepte van minimaal 1.80 –NAP. Hiervoor werd hij in 1947 nogmaals uitgebaggerd. De vaart verloor echter al snel zijn functie als waterweg. In 1956 besloot het toenmalige waterschap de grote sluis af te sluiten met een muur. Deze muur is in 1993 verwijderd en toen is de sluis geheel gerestaureerd.

Gemaal Eemnes en rechts de sluis.

(informatie tussen knooppunt 02 en 11)

Gemaal Eemnes: In 1792 werd aan het einde van de Eemnesservaart een schepradwatermolen gebouwd op de plaats van een dubbele keersluis. In 1883 is de watermolen vervangen door een stoomgemaal. Hierbij werd het onderstuk van de watermolen omgebouwd tot machinistenwoning. In 1920 besloot men het stoomgemaal te vervangen door een elektrisch gemaal. Gemaal Eemnes was een van de eerste elektrische gemalen in Nederland en werd in 1923 in gebruik genomen. Bijzonder was dat de pomp, een zogenaamde kattenstaartpomp, het water over de dijk pompte en niet door de dijk, zoals tegenwoordig gebruikelijk is. In 1993 is het gemaal voorzien van nieuwe pompen. De nieuwe pompen houden de waterstand in de polders volautomatisch op peil. De oude pompen uit 1923 staan er ook nog.

De boerderij ten noorden van de schutsluis had een bijzondere functie. Als het water tot aan de kruin van de zomerdijk kwam te staan, hesen de bewoners van deze boerderij de lantaarn. Zodoende wisten de Eemnessers dat de zogenaamde mennegaten in de Wakkerendijk moesten worden gedicht tegen het opkomende water.

Interieur van het gemaal Eemnes

EEMLAND route: Blijf aan deze zijde van de vaart. Fiets om het haventje heen over de Korte Maatskade naar het pontje over de Eem (knp 11).

EEMNESSERroute: Steek het terrein van het gemaal over en vervolg de Zomerdijk via de Stam-meweg naar de Geerenweg. Linksaf via de Geeren-weg naar knp 19. Zie beschrijving vanaf knp 19.

GEZINSroute: Steek het terrein van het gemaal over en vervolg de Zomerdijk via de Stammeweg en Geerenweg tot aan de Zuid-Ervenweg. Ga rechtsaf naar het voetveer (knp 25) en vervolg de route naar knp 24 langs de Eemnesservaart.

Eem: De Eem is verantwoordelijk voor het grootste deel van de afwatering van de [Gelderse Vallei](#). De Eem is circa 18 km lang en wordt gevoed door het [Valleikanaal](#) en een aantal op het Valleikanaal uitkomende Veluwe beken. De plaatsen [Eemnes](#), [Eemdijk](#) en [Eembrugge](#) ontleen hun naam aan deze rivier, evenals Amersfoort (Amer is een oude benaming voor de Eem). In het verleden kon men op een aantal plaatsen de Eem met een voetveer oversteken. Alleen bij Eemdijk is het veer gebleven.

Koppelpoort in Amersfoort, begin van rivier de Eem.

Knooppunt 11

Ga linksaf door het dorp Eemdijk. De straat heet ook Eemdijk. Verlaat het dorp en fiets de Westdijk op. Links op de dijk is een uitzichtpunt bij de herstelde *palendijk*.

Palendijk: Rond de zestiende eeuw zijn in de omgeving van Spakenburg dijken aangelegd om het achterliggende land te beschermen tegen overstromingen. Deze dijken braken geregeld door. Om de dijken beter te beschermen tegen golven en stroming, werden ze aan de zeezijde bekleed met een pakket zeegras of -wier met daarvoor een rij zware palen: een palendijk.

In de 16^e en 17^e eeuw voeren de Nederlanders met hun houten schepen de hele wereld over. Aan de schepen hechtten zich allerlei tropische schelpdieren, die zo in de Nederlandse wateren terechtkwamen. Tussen deze exoten bevond zich de paalworm. Deze paalworm richtte grote schade aan de palendijken rond de Zuiderzee. Bij Bunschoten werd een gedeelte van de oude palendijk vervangen door een nieuwe dijk die verder landinwaarts kwam te liggen. De oude palendijk werd niet meer opgeknapt en verdween uiteindelijk in de golven. De palendijk bij Spakenburg is uniek. Hij is nagebouwd om te laten zien hoe het vroeger was.

Palendijk aan de Zuiderzeekust bij Spakenburg

Knooppunt 03

Vervolg de Westdijk tot aan knp 3, bij de Oude Haven van Spakenburg.

Haven Spakenburg: De Oude Haven bestaat al net zo lang als Spakenburg, dat rond de 13e eeuw werd gevormd. Oorspronkelijk was de haven bestemd als ligplaats voor de schepen van de Zuiderzeevissers. Na het verdwijnen van de visserij door de aanleg van de Afsluit-dijk, werd de Oude Haven jachthaven. Nadat rond 1975 steeds meer oude vissersschepen door particulieren werden aangekocht, opgeknapt en dienst gingen doen als recreatievaartuig, is de Oude Haven door de gemeente aangewezen als museumhaven. Rondom de historische botterwerf ligt nu een derde deel van de bottervloot van Nederland. Een replica van de schutsluis is in 2011 aangelegd.

De sluis vervulde ook een belangrijke rol bij de Grebbelinie; vanuit hier kon de Bunschoterkom onder water worden gezet.

Oude Haven van Spakenburg

Knooppunten 03 en 05

Vervolg de route door Spakenburg–Bunschoten via Spuistraat, Molenstraat, Stadsgracht, Veenestraat.

Klederdracht

Centrum Bunschoten: Bunschoten ligt ten zuiden van Spakenburg. Het waren altijd twee verschillende dorpen. Spakenburg was een echt vissersdorp en Bunschoten een boerendorp. Bunschoten had in het verleden wel [stadsrechten](#). De Stadsgracht en onbebouwde stadswaai, met de onlangs herbouwde korenmolen *De Hoop*, herinnert hier nog aan.

Karakteristiek voor zowel Bunschoten als Spakenburg zijn de oude [klederdrachten](#), die soms nog zichtbaar zijn op straat. In het *Klederdracht en Visserijmuseum* in Spakenburg vindt u alles over klederdracht en cultuur. Het dorp organiseert zomers veel leuke evenementen en heeft markten op woensdagen en zaterdagen.

Korenmolen De Hoop met brasserie.

Knooppunt 04

Bij knp. 04 rechtsaf de Bisschopsweg op. Links ligt de *Eemlandhoeve*, met het *Landschapshuis van het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland*. Volg hiervoor de borden *Eemlandhoeve* tegenover het industrieterrein *De Kronkels*.

Eemlandhoeve: Vroeger was dit een klassieke boerderij. Tegenwoordig is het een levendige ontmoetingsplek voor stad en platteland. Het erf begint op een klein dorp te lijken. In het midden het voorhuis met potstal, de winkel, vergaderruimtes, een koffiehuis, en de zorgboerderij. Daaromheen de tuinen, de schuren met zoekkoeien en de weilanden. In het Landschapshuis is veel informatie over het landschap te krijgen via de **digitale landschaps-tafel**. De vrijwilligers van *Vrienden van het NLAE* staan u graag te woord.

Weidevogels: Eemland behoort tot de beste weide-vogelgebieden in Nederland. Met zijn oranje snavel en lange poten is de grutto de meest geliefde weidevogel, maar er zijn veel meer weidevogels. Behalve in reservaten van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer wordt ook daarbuiten actief aan weidevogelbeheer gedaan door de Agrarische Natuurvereniging Ark- & Eemlandschap en het IVN. De boeren maaien het gras later, plaatsen nestbeschermers, en zorgen voor insectenrijke slootkanten.

Tureluur [© Natuurmonumenten]

Knooppunten 13 en 08

Bij knp 13 rechtdoor de Bisschopsweg vervolgen om bij knp 8 te komen, Eembrugge.

Eembrugge: Eembrugge is gelegen aan de rivier de [Eem](#). Op de plek waar nu Eembrugge ligt ontstond rond [1200](#) het kerkdorp [Ter Eem](#), dat vanaf 1347 versterkt werd met het [Huis Ter Eem](#). Vanuit dit dorp werd de [Eemvallei](#) ontgonnen. De Utrechtse bisschop kwam hier regelmatig in conflict met zijn burens, de hertogen van Gelre. Dit leidde veelvuldig tot veldslagen, zoals in 1481 bij Eemnes. In 1543 werd Eembrugge platgebrand door de Gelderse veldheer Maarten van Rossum.

Van het kasteel Huis ter Eem, dat in 1706 werd gesloopt, zijn nu alleen nog reliëfsporen over in het huidige weiland.

*Huis ter Eem in 1649
(Litho uit 1843 van H.J. Backer/C.Ostermann)*

Knooppunten 08 en 19

EEMNESSERPOLDERroute sluit hier aan op de Geerenweg.

Knooppunt 20

EEMLANDroute: De Zuid Ervenweg blijven volgen tot aan het voetveer over de Eemnesservaart (knp 25).

Knooppunten 20 en 21 en 16 en 22

EEMNESSERPOLDERroute: De Anna Louwenweg volgen tot Wakkerendijk (knp 21). Vervolgens knp 22 en 16 volgen rond Kasteel Groeneveld.

Kasteel Groeneveld: is een buitenplaats dat omstreeks 1710 werd gebouwd in opdracht van Marcus Manuchet, die het, net als veel latere bewoners, als zomerverblijf gebruikte. Sinds die tijd heeft het kasteel verschillende veranderingen ondergaan. De tuin werd in de eerste helft van de 19e eeuw omgevormd in de Engelse landschapsstijl, en is eind 70-er jaren gerestaureerd. De locatie is momenteel in gebruik als “buitenplaats voor stad en land” van het Ministerie van EL&I.

Kasteel Groeneveld is een toegangspoort voor Heuvelrug en NLAE. In 2012 is de indeling en gebruik van Groeneveld vernieuwd. In de entree is een digitale tafel voor de bezoekers die meer willen weten over de omgeving.

Knooppunten 21 en 24

Wakkerendijk: In aanwezigheid van de Maarschalk van Amersfoort en Eemland wordt in 1339 een zoen (=verzoeningsverdrag) gesloten met de Gooilanders over de aanleg van een dijk langs de ree, de grens van de ontginningen vanuit het Gooi. De dijk heet later Hoge weg, met daarachter aan de westzijde de Neerweg, nu bekend als Wakkerendijk.

Knooppunt 25

GEZINSroute sluit hier aan op EEMLANDroute. Langs de Eemnesservaart naar knp 24.

Voet/fietsveer: Het zelfbedieningsveer gaat over de Eemnesservaart. De vaart wordt enkel nog gebruikt voor de intocht van Sinterklaas.

Eemnes: Bestaat eigenlijk uit het Eemnes-Buiten en Eemnes-Binnen. Eemnes-Buiten werd in 1352 afgescheiden van Eembrugge en kreeg bisschoppelijke stadsrechten. In [1439](#) scheidt bisschop [Rudolf van Diepholt](#) Eemnes-Binnendijk af van Eembrugge, en vormt zo Eemnes-Binnendijk (later Eemnes-Binnen). Napoleon voegt in 1811 de twee steden weer samen.

De stad kent een roerig verleden, gelegen op de grens van Holland en Utrecht. In 1481 wordt de stad ingenomen door stadhouder [Joost van Lalaing](#). In 1543 wordt Eemnes geplunderd door [Maarten van Rossum](#). Ruim honderd jaar later plundert een Frans leger Eemnes op doortocht van Amersfoort naar Naarden. Eemnes blijft ook niet gespaard voor natuurgeweld: de stad wordt overstroomd tijdens de stormvloed van 1532, de Allerheiligenvloed in 1570 en laatstelijk in 1916.

In een grote ruilverkaveling van eind vorige eeuw zijn veel melkveebedrijven buitendijks geplaatst en is de verkaveling aangepast.

Knooppunt 24

EEMNESSERPOLDERroute sluit hier aan.

Knooppunten 24 en 52 en 81

Door het Goois Natuurreservaat naar het centrum van Blaricum.

Het Goois Natuurreservaat: is gevormd door jaren-lange aankoop van natuurgebieden. Zo'n 55% van de circa 2.800 hectare, kwam in 1933 in handen van de Stichting Gooisch Natuur-reservaat. Toen werden, net als nu, de bossen, engen en heiden bedreigd. In het begin van de 19^e eeuw was de Staat der Nederlanden eigenaar van veel gronden in het Gooi. Het gebruiks-recht op de heiden en de weiden was in handen van de erfgooiers, een groep boeren van wie de voorouders een belangrijke rol speelden in de geschiedenis van Gooilant. In 1836 werden zij eigenaar, hoewel over het eigendom en het gebruik onenigheid bleef bestaan. De overheid heeft in 1912 het eigendom van de 'gemene gronden' toegekend aan Vereniging Stad en Lande van Gooiland. Als lid hiervan kon de erfgooiër zijn land blijven bewerken. De rust werd gegarandeerd met een bepaling dat deze erfgooierswet de eerste 15 jaar niet kon worden gewijzigd. Natuurbeschermers vreesden dat na die 15 jaar de natuur te gelde zouden worden gemaakt. De toenmalige voorzitter van Natuurmonumenten, mr. Van Tienhoven, en de Commissaris der Koningin, jhr. mr. dr. Roëll, stelden de natuur veilig door het aan te kopen.

Knooppunten 81 en 01

De route loopt parallel aan de Gooyersgracht nabij knp 01.

Gooyersgracht: Begin 1300 ontstond een conflict tussen de Graaf van Holland en de Bisschop van Utrecht over de ontginning van de moerasachtige wildernis tussen het Gooi en Utrecht. Pas in 1535 werd het geschil beslecht. Op last van Bisschop Jan van Arkel werd door burgemeester Lewe Volksaardsz. van Eemnes een paal geplaatst die de grens tussen Holland en Utrecht zou vormen. Hij plaatste die paal zo dicht mogelijk bij de zee. Naar het oosten vormde een verlande kreek die op de Eem uitmondde de grens en naar het zuidwesten 'raaide' de paal op de Utrechtse Domtoren. Die verlande kreek boog in de buurt van de eerste Leeuwenpaal af naar het zuidwesten en heette toen reeds Gooyersgracht. Land dat de Eemnessers hadden ontgonnen zou daarmee net buiten die raaiing vallen. Daarom werd de Gooyersgracht de grens tot waar de Hollandsesloot begon; daar versprong de grens 60 meter om verder de lijn (raaiing) van de eerste leeuwenpaal naar de Domtoren in Utrecht te volgen.

Gooyersgracht

Knooppunten 01 en 02

Eindpunt *Theetuin Eemnes*.

Valsche Bosjes: Naast de Theetuin Eemnes ligt het natuurgebied de *Valsche Bosjes*. In dit natte, bijna ondoordringbare moeras schuilt, volgens de Eem-nessenaren, de bosgeest Potifar. In de 2e Wereld Oorlog vonden veel onderduikers beschutting in dit moeras. Momenteel wordt dit gebied door Natuurmonumenten in oude glorie hersteld.

Deze gids is samengesteld door:

Gebiedsmakelaar NLAE Ad Schoutens (www.Gebiedsuitvoerder.nl)
i.s.m. Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland

Deze gids is mede mogelijk gemaakt door:

